

МІЙ УЧИТЕЛЬ

Я щасливий, що доля звела мене з дуже гарними людьми, у спілкуванні з якими я наснажувався мудрістю, щедрістю, добротою, людяністю, висотою духу, палкою любов'ю до рідної землі та свого народу.

Серед багатьох людей, які особливо припали мені до душі, були такі світлі постаті, як М. Рильський та М. Кравцов. Саме про останнього й піде мова.

Микола Іванович Кравцов – визначний вчений-славіст, людина енциклопедичних знань, яка залишила глибокий слід у фольклористиці, літературознавстві (і не лише слов'янських народів, але також німецького та французького), культурології, історії, мовознавстві (написав понад двісті наукових праць, серед них чимало підручників і посібників для вищої школи), педагогіці. Крім того, він був прекрасним організатором. Обрії вченого були дуже широкими. У кінці своєї захоплюючої статті «Малоизвестные факты из жизни Н. И. Кравцова», насиченої цікавими фактами, доктор технічних наук, професор Московського авіаційного інституту, академік Російської академії космонавтики Генріх Морозов, для якого Микола Іванович був вітчимою, але таким, що любив Генріха, як рідного сина, надрукував Посвідчення, видане 1-м Московським державним університетом на бланку історико-філософського факультету від 29 липня 1930 року, де подано перелік дисциплін (усього 57), заліки з яких склав Микола Іванович. Це історія, література, економіка, право, філософія та ін. Що ж до мов, то тут перелічені такі: російська, латинська, грецька, готська, німецька, французька, англійська, італійська, сербохорватська (так тоді писали), чеська, польська, українська і білоруська [Морозов 2007, с. 295–297].

Народився Микола Іванович Кравцов 11 (24) червня 1906 року в слободі Орехово (нині – село Серафимовицького р-ну Волгоградської обл. РФ). У 1929 році він закінчив Московський університет, а вже 1933 року видав капітальне історико-філологічне дослідження під назвою «Сербський епос» («Сербский эпос»). Тут уперше в науці глибоко і всебічно було розглянуто ціле коло питань, пов'язаних із походженням, розвитком та побутуванням сербських епічних пісень як художнього явища, історія їх вивчення і переклади різними мовами світу, в тому числі й українською, а також подано тексти пісень у перекладі російською мовою, серед яких тридцять один поетичний переклад належить М. Кравцову. Однак у січні 1934 року талановитого вченого в розквіті його сил несподівано і незаконно заарештували за сфабрикованим політичним «делом славистов» як ворога народу і заслали на п'ять років у Середню Азію у виправні табори на каторжні роботи.

Особливо тяжко було молодому й перспективному, чесному та справедливому вченому тому, що він не знав, в чому саме його звинувачують. А як з'ясувалося згодом, вчений завинив тільки в тому, що у своїй книжці «Сербський епос» зазначив про аристократичне походження сербських епічних пісень (така теорія була тоді поширена в науці), тобто написав, що ці пісні були створені у феодальній верхівці, воєнній аристократії, а їх авторами були придворні співці, які походили зі знатного роду. Пізніше, в 1951 році, М. Кравцов у статті «Ідейний зміст сербського епосу» напише, що ці пісні створив народ і для народу. Проте це буде потім. А тоді, коли Миколу Івановича заарештували, в його книжці написано, що ті пісні аристократичного походження, за що й був покараний.

На одному із допитів, як згадує в названій статті Генріх Морозов, слідчий заявив М. Кравцову: «Неужели не понимаете, что ваша книга “Сербский эпос” – это орудие в борьбе против нас, нашей идеологии?» [Морозов 2007, с. 283].

А мова ж у книжці йде про давноминулі часи, коли творився епос.

У липні 1939 року М. Кравцова звільнили, однак повертатися в Москву йому тоді було заборонено. Друзі допомогли йому влаштуватися викладачем російської літератури в Тамбовський педінститут, де він згодом став завідувачем кафедри літератури. У 1944 році науковець захистив кандидатську дисертацію «Новела як жанр», а в 1947 році – докторську дисертацію «Сербський епос». З того часу він понад двадцять років працює старшим науковим співробітником Інституту слов'янознавства і балканістики АН СРСР. За серію нарисів про історію болгарської літератури XIX–XX ст., надрукованих у книзі «Очерки истории болгарской литературы XIX–XX вв.», уряд Народної Республіки Болгарія нагородив М. Кравцова орденом свв. Кирила й Мефодія I ступеня. Починаючи з 1960-х років, одночасно працює на філологічному факультеті Московського державного університету, де читає курси лекцій з російського фольклору і фольклору інших слов'янських народів та їх літератур. Читає також лекції з фольклору за кордоном – в Болгарії, яку відвідав чотири рази, та Югославії, де побував п'ять разів. У 1960 році в Москві вийшла двотомна антологія «Сербський епос» в майстерних перекладах російською мовою видатних російських поетів – О. Пушкіна, А. Ахматової, М. Ісаковського, М. Зенкевича, Б. Слуцького, ініціатором створення якої був М. Кравцов. Він також став і упорядником антології, автором передмови та коментарів.

Упродовж 1963–1978 років науковець очолював кафедру фольклору Московського державного університету. З 1967 року – голова Наукової ради з фольклору при Відділенні мови і літератури АН СРСР. Був ініціатором та організатором багатьох наукових конференцій і симпозіумів, таких як Всесоюзна нарада з епосу східнослов'янських народів (Київ, 1955), Всесоюзна нарада «Слово і наспів» (Київ, 1969), Всесоюзна нара-

да «Основні напрямки розвитку радянської фольклористики» (Москва, 1971), Всесоюзна конференція «Проблеми теорії фольклору» (Тбілісі, 1972), Всесоюзна нарада «Прозові жанри фольклору» (Мінськ, 1974). Виступає з науковими доповідями на IV, V та VI Міжнародних з'їздах славистів у Москві, Софії та Празі. Голова секції літератури і мистецтва Будинку вчених АН СРСР, М. Кравцов був членом редколегій багатьох наукових видань. Створив свою школу фольклористики; написав низку підручників і посібників із фольклору, за якими навчається вже не одне покоління, у тому числі «Русское народное поэтическое творчество» (1971; у співавторстві з С. Лазутіним); «Русская проза второй половины XIX века и народное творчество» (1972); «Поэтика русских народных лирических песен» (1974); «Славянский фольклор» (1976; перевидано в 2009 р.) поряд зі збірником вийшло друком видання під назвою «Российская славистическая фольклористика. Пути развития и исследовательские перспективы»; «Русское устное народное творчество» ((1977) у співавторстві з С. Лазутіним); антологія «Славянский фольклор» ((1987) співавтор-упорядник А. Кулагіна). Сюди ввійшли фольклорні різножанрові твори східних, західних та південних слов'ян.

Серед фундаментальних праць М. Кравцова – «Проблеми славянського фольклора» (1972) та «Проблеми сравнительного изучения славянских литератур» (1973). Спеціально для студентів-заочників літературних факультетів дослідник видав науково-популярну книжку, що й досі є актуальною, – «Выразительное чтение» (1960, 1961). М. Кравцов – один із авторів двотомного науково-популярного видання «Історія Югославії» («История Югославии». – М., 1963). Він написав розділи про освіту, науку та культуру (мова, фольклор, література, архітектура, музика, образотворче мистецтво; театр Сербії, Хорватії, Македонії, Словенії). Цікаво, що рукопис цієї важливої праці викликав резонанс не лише в тодішній Юго-

славії, а й в Інституті історії АН України, де в його обговоренні брали участь наші визначні історики, філологи, культурологи зі Львова, Харкова, Одеси, Дніпропетровська і, звичайно, з Києва.

Багато уваги М. Кравцов приділяє взаємозв'язкам слов'янських літератур, їх типологічній подібності та національній своєрідності, зв'язкам літератури з фольклором, теоретичним питанням фольклору, його жанрам, історії, класифікації, поезії тощо. Під його керівництвом та за його участю (як автора статей) у Москві вийшло чотири випуски наукових збірників «Фольклор як мистецтво слова» («Фольклор как искусство слова». – М., 1966, 1969, 1975, 1980), а п'ятий вийшов уже після смерті вченого, 1981 року.

Наукова і громадська діяльність М. Кравцова була тісно переплетена з Україною. Родинне коріння науковця сягає глибини століть і пов'язане з професією кравця. Його батько мав прізвище Кравець; за царату служив офіцером російської армії на Кавказі, де його прізвище і зрусифікували. Про це розповідав нам сам Микола Іванович.

У 1958 році в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР за ініціативою директора М. Рильського відбувся набір до аспірантури для вивчення фольклору різних слов'янських народів. Саме для керівництва науковими роботами аспірантів Максим Тадейович і запросив М. Кравцова. Під керівництвом останнього такі українські аспіранти, як Василь Скрипка, Наталія Шумада, Володимир Лірниченко, а також автор цієї статті, захистили дисертації із сербського, болгарського, чеського та словацького фольклору, де належне місце посідає і творчість Т. Шевченка в її зв'язках з культурою інших слов'янських народів. М. Кравцов до кінця свого життя працював (на громадських засадах) в Академії наук УРСР, брав активну участь у науковому житті відділу слов'янської фольклористики ІМФЕ АН УРСР, очолюваного Вікторією

Юзвенко, був відповідальним редактором окремих видань АН УРСР.

Значний внесок М. Кравцов зробив і у справу дослідження творчості Т. Шевченка в контексті її зв'язків з літературами інших слов'янських народів. У 1962 році в Москві було видано науковий збірник «Тарас Шевченко», який, зокрема, містив і ґрунтовну статтю М. Кравцова «Шевченко в літературах і критиці Югославії» (друга половина XIX – початок XX ст.). Українською мовою статтю надрукували в часописі «Радянське літературознавство» (1962. – № 4). У ній автор веде мову про поширення творів Т. Шевченка в Сербії, Хорватії і Словенії через їх переклади та відгуки про нашого поета від 60-х років XIX до 60-х років XX ст.

М. Кравцов згадує про знайдений у Т. Шевченка під час його арешту 1847 року промовистий начерк передмови до «Кобзаря» – свідчення того, що нашому поетові були відомі знамениті збірки сербських народних пісень сербського фольклориста, етнографа та основоположника сербської літературної мови Вука Караджича, патріотизм якого Тарас Григорович ставив за приклад українцям. М. Кравцов також згадує поезію Т. Шевченка «Подражаніє сербському», де поет використав мотиви сербського фольклору.

12–14 березня 1962 року у Львові проходила XI наукова шевченківська конференція, на якій М. Кравцов виголосив доповідь «Творчість Шевченка та закономірності розвитку слов'янських літератур», а також взяв участь в обговоренні заслуханих доповідей і повідомлень. Доповідь М. Кравцова було опубліковано в «Збірнику праць одинадцятої наукової шевченківської конференції» (К., 1963). Зіставивши творчість визначних слов'янських поетів XIX ст. – Т. Шевченка, М. Некрасова, Х. Ботева, Дж. Якшича, Я. Неруди, – М. Кравцов дійшов висновку, що їхнім творам притаманні однотипні мотиви: герої творів борються за волю, за народ, за справедливість.

У Т. Шевченка це ціла галерея борців за національне й соціальне визволення українського народу – Гонта, Ярема, Залізняк, Варнак. А «поруч з образом борця за народ стоїть образ поета-громадянина, співця народу». На думку дослідника, характерною особливістю творчості цих поетів «було органічне поєднання високих ідеалів і героїчних образів з нищівною критикою, з політичною сатирою, сутність якої полягала в рішучому запереченні тодішнього соціального ладу...».

У збірнику «Институт славяноведения. Краткие сообщения» (М., 1955. – Вып. 16) М. Кравцов опублікував статтю «Русско-украинские связи», в якій він неодноразово згадує Шевченка, веде мову про його зв'язки з російською літературою, про переклади його творів різними мовами та світове значення поета. В «Известиях Академии Наук СССР» (Серия литературы и языка, М., 1971. – Т. XXX. – Вып. 6) М. Кравцов надрукував статтю «Некрасов і поети нового типу в слов'янських літературах», де повсякчас говорить про Т. Шевченка. Зіставляючи його творчість із творчістю Некрасова, Ботева, Якшича, Йовановича, Неруди, Гнездослава, Кондратовича, Конопницької, М. Кравцов стверджує, що це поети нового типу, які хоч і мали відмінності у творчій біографії, оскільки жили в різні часи, були самодостатніми особистостями, мали своєрідні умови життя, зумовлені історією та культурою того чи іншого етносу, проте їх усіх єднала любов до свого народу, що відобразилася в широкому використанні живої мови і фольклору у своїх творах. Митці слова закликали людей до боротьби проти соціального й національного гніту, мріяли про визволення та кращу долю рідного краю. Про Т. Шевченка М. Кравцов згадує в ряді своїх праць, що увійшли до його збірника «Проблеми порівняльного вивчення слов'янських літератур» (М., 1973), а саме: «Порівняльне вивчення слов'янських літератур», «Романтизм у слов'янських літературах», «Проблеми критичного реалізму в слов'янських

літературах» та інших. М. Кравцов був першим опонентом кандидатської дисертації Івана Ющюка «Т. Г. Шевченко в літературах народів Югославії», написаної в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, на яку дав схвальний відгук.

Микола Іванович при першій нашій зустрічі справив на мене гарне враження як інтелігентна людина, аристократ духу. Назавжди залишився слід у моїй свідомості: його миле, з правильними рисами обличчя, його мудрі очі, які випромінювали доброту і прихильність до людей. Обличчя світилося розумом та щирістю. Він був середнього зросту, стрункий. Спілкування з ним, цим великим ерудитом, було справжньою насолодою. Як науковий керівник він спрямовував нас на сумлінне опрацювання не лише відповідних друкованих, а й архівних матеріалів як глибокого й цінного джерела фактів для наукової роботи. До нас, своїх аспірантів, був дуже вимогливий, але доброзичливий і справедливий, саме тому ми успішно захистили свої дисертації, а його настанови послужили нам міцним фундаментом для подальших наукових пошуків.

Микола Іванович ділився з нами своїми враженнями від наукових конференцій і форумів, у яких неодноразово брав участь, інформував про найновіші досягнення в галузі славистики, наводив цікаві факти з історії та культури слов'янських народів, з якими він був прекрасно ознайомлений. Наприклад, нам, дисертантам, цікаво було довідатись від московського професора, що в давнину були випадки, коли українські кобзарі, тікаючи з турецького полону, іноді залишалися зимувати на Балканах, поширюючи там українські пісні та думи і водночас переймаючи там близьку нам пісенну культуру південних слов'ян, і приносили її в Україну, куди поверталися весною.

Як організатор наукового процесу, М. Кравцов залучав нас до різноманітних конференцій. Завдяки йому я взяв участь у ряді конференцій – у Вінниці, Харкові та Тернополі, де я впер-

ше побував. Особливо цікавою видалася поїздка до Харкова 1964 року, де я познайомився й потоваришував із цікавими людьми, зокрема з прекрасним письменником і досвідченим мовознавцем Олександром Юрченком та ніжним поетом Робертом Третьяковим, які вже, на жаль, відійшли у вічність. Через сльози з хвилюванням розповідали вони мені про трагічну смерть Миколи Хвильового, про інших письменників, чия доля була пов'язана з Харковом, про своє місто. Вони подарували мені свої книжки. Р. Третьяков попросив у мене вишити краватку, а мені дав свій светр. Тоді я написав та опублікував у місцевій газеті статтю «Караджич крокує Харковом».

Мені неодноразово доводилось працювати в архівах і бібліотеках Москви, гостювати в Миколи Івановича, де я познайомився з його привітною й милою дружиною, відомим російським мовознавцем Марією Миколаївною Морозовою та з його матір'ю Феодосією Гаврилівною, на яку зовні Микола Іванович був дуже схожий.

Одного разу М. Кравцов запросив мене відвідати його семінарське заняття з російського фольклору, яке він проводив у Московському університеті. Я був щасливий, що відвідав цей семінар. Заняття мене приємно вразило своїм науково-методичним рівнем. Студенти блискуче відповідали на питання, поставлені викладачем. Усім, хто тоді відповідав, вимогливий педагог поставив високі оцінки, попередньо їх обґрунтувавши. На занятті звучали російські народні пісні, спеціально записані Миколою Івановичем, і я переконався, що М. Кравцов не тільки чудовий науковець, а й педагог високого рангу.

А в тому, що Микола Іванович був прекрасним лектором, я переконався ще в Києві, коли під час відвідання нашої столиці він блискуче прочитав для співробітників ІМФЕ лекцію на тему «Фольклор як мистецтво слова». Коли я бував у Москві, то відвідував затишну оселю Миколи Івановича та Ма-

рії Миколаївни, де завжди відчував родинне тепло. Вони обоє були дуже гостинними, завжди мене пригощали, як у нас кажуть, «чим хата багата». Усе було смачним, але особливо запашні пиріжки, спечені Миколою Івановичем, який, до речі, був прекрасним кулінаром. А в 1978 році, коли на студентські канікули в гості до Московського університету приїхав фольклорно-етнографічний ансамбль «Веснянка» Київського університету ім. Тараса Шевченка на чолі з його засновником Володимиром Нероденком (нині – народний артист України), я як учасник цього ансамблю з часу його заснування (1958) запросив на наш концерт Марію Миколаївну та Миколу Івановича. На жаль, Микола Іванович тоді почувався не дуже добре, тому не зміг з Марією Миколаївною побувати на нашому концерті, який успішно пройшов 26 січня в Домі культури Московського університету. Проте вони запросили мене на чудовий обід – святковий і велелюдний. На ньому була не тільки сім'я Миколи Івановича та Марії Миколаївни, але й аспіранти, один з яких – із Середньої Азії. Це було свято для нас усіх: ми говорили на різні наукові й життєві теми; атмосфера була сімейною, теплою та щирою. На прохання Миколи Івановича я заспівав пісню про Першу світову війну, яку перейняв від своєї матері, «Чорна рілля ізорана». А потім Микола Іванович ввімкнув магнітофон – і полилася мелодія задушевної російської ліричної пісні. Це сімейне тепло я бережу як щось святе для мене. Тоді Микола Іванович подарував мені дві свої книжки з автографами – згаданий підручник «Славянский фольклор» та підручник, написаний разом із С. Лазутіним, «Русское народное творчество», а також інші книжки з теплими дружніми написами.

Як зразковий класичний науковець (у нього кожне слово на місці, логіка викладу матеріалу струнка і чітка) та педагог, Микола Іванович був надзвичайно вимогливим і до себе, і до своїх вихованців. Згадаю такий промовистий факт. У 1971 році

з 21 по 24 жовтня у Вінниці проходила славістична конференція під гаслом «Українська культура в її інтернаціональних зв'язках». У ній взяли участь київські славісти, у тому числі М. Кравцов, який приїхав сюди зі своїми московськими аспірантами. Я виступав із доповіддю «Українські переклади сербських народних пісень». Певна річ, цитував сербські пісні в оригіналі, а потім озвучував їх в українських перекладах різних наших поетів. Микола Іванович уважно слухав промовців. Потім похвалив мене за виступ, та водночас зробив зауваження щодо моєї вимови сербських оригіналів: тонкий знавець сербської мови і талановитий теоретик та практик ораторського мистецтва, який до найменших нюансів відчував «музику» слова, його «душу» (був поетом і музикантом), у моїй інтонації вловив неточності. Я чемно подякував своєму Вчителеві за щирі оцінки мого виступу. Був задоволений похвалою, однак мені стало ніяково за помилки. Я збентежено виправдовувався тим, що сербську мову вивчав самостійно, та з того часу я більше не наважувався на конференціях виступати сербською.

Доречно зауважити, що М. Кравцов мав намір написати для своїх співвітчизників підручник із сербської мови, про що говорив мені особисто. Проте, на жаль, цю благородну мрію з різних причин не реалізував.

Авторитет і популярність М. Кравцова в науковому й педагогічному світі стали причиною, як це часто буває в таких випадках, нездорових настроїв у заздрісників, яких ніколи не бракувало в суспільстві. Їх чомусь Микола Іванович називав «французами». У мене збереглася листівка, адресована моїй, на жаль, нині покійній дружині Галині. Листівка не датована, та очевидно, написана 1967 року, оскільки в ній учений запитує про мене та місце роботи дружини. Адже я в той час був звільнений з роботи в Академії наук через «неблагонадійність», а дружина тоді вже працювала в Київському політехнічному інституті.

Ось текст на листівці, оздоблений російським народним орнаментом:

Дорогой Вам!
Хватило и забот-зажиди,
но поздравилем Вас с народ-
ными 8 марта и с весной.
Желаем радости, здоровья и
успехов в труде.

Как идут дела? Где
работаете? Как дела
Михайла Васильевича?

У нас в управлении дела
смиряются. Мечтал Вам уехать
на пенсию, а метал бригад-
ничья труба и надеюсь

Художник А. Молоков.

© Издательство «Плакат» Москва 1978

Изд. № 10п-770-3314221 Т. 600 000 Ц. 5 коп.

Э. 645 Москва, Ленинградская правда

г. Брянск, Мое дело № 2

80205-369

М 088(02)-78

Б3-51-25-78

Пересылке по почте в открытом виде не подлежит.

«Дорогая Галя!

Хоть и с запозданием, но поздравляю Вас с праздником 8 марта и с весной. Желаем радости, здоровья и успехов в труде.

Как идут дела? Где Вы работаете? Как дела Михаила Васильевича? У нас в университете дела сложные. Мария Николаевна ушла на пенсию, а меня французы грызут и, наверное, съедят, хоть я и зубастый.

Н. Кравцов».

Будучи працелюбом, М. Кравцов зневажав ледарів. Пригадую, як він обурювався тим, що в ресторані, розташованому в його будинку, молодь цілими днями марнує свій час, їсть і п'є за рахунок своїх батьків і нічого не робить. Це пустоцвіт, який не дає плодів, непотріб для суспільства.

Микола Іванович був поетичною натурою, прекрасно знав російську літературу і, до речі, заявив про себе як автор дитячих віршів та п'єс. Під час свого перебування в Києві, прогулюючись його ошатними алеями понад Дніпром з Марією Миколаївною і мною, він, як справжній актор, натхненно декламував поезію О. Пушкіна, М. Лермонтова, Ф. Тютчева та С. Єсеніна, з яким був особисто знайомий. До речі, М. Кравцов у 1929 році опублікував свою статтю про фольклоризм творів С. Єсеніна, що започаткувала дослідження творчості цього чудового російського поета в цьому ж напрямі.

Микола Іванович був надзвичайно уважною і чуйною людиною. Довідавшись, що я і Василь Скрипка були ще неодружені, говорив, що час вже нам завести сім'ї. А для мене навіть обрав розумну, вродливу, скромну, мистецько обдаровану дівчину.

М. Кравцов допомагав молоді вступити до вищого навчального закладу, влаштуватися на роботу, сприяв виходу друком праць науковців, матеріально допомагав грішми чи одягом, завжди був готовий нагодувати голодних студентів, аспірантів, молодих педагогів. Дарував і мені сорочки та шкарпет-

ки (тоді було сутужно у нас з промисловими товарами). До речі, шерстяну сорочку, яка гріє мене й досі, подарував мені й мій знайомий, професор Белградського університету, українціст Стоян Суботин, який перекладав сербською мовою мої праці і писав на них рецензії. Він, на жаль, теж відійшов уже у вічність. Зігріває мене і тепло сердець моїх улюблених професорів, яким я дуже вдячний за те добро, яке вони для мене зробили.

Коли я їхав до Києва, М. Кравцов запитав мене, чи маю гроші на дорогу і змусив показати їх. Він вирішив, що цього мало, і вмовив узяти в нього ще 25 крб, бо, за його словами, у дорозі завжди слід мати гроші про запас. Водночас попередив, щоб я і не подумав віддавати йому ці гроші. Після цього я більше не бачив Миколу Івановича. Він помер 9 вересня 1980 року, через два з половиною роки після нашої останньої зустрічі. У Москві його і поховано. Я разом з Наталією Шумадою були на похороні і провели в останню путь нашого дорогого Вчителя...

Гірко було прощатися з ним рідним, друзям, учням. Зайшло за горизонт сонце слов'янської науки, перестало битися серце великого вченого, прекрасного педагога, надзвичайно благородної і доброї людини. Пам'ять про неї назавжди залишиться в наших серцях.

Як згадує учень Миколи Івановича Джаліль Гаріб-огли Нагієв, нині доктор філологічних наук, який із захопленням говорить про свого Вчителя, М. Кравцов був для нього неординарною людиною, видатним ученим, великим гуманістом та просвітителем класичного зразка, який любив людей і науку, передусім свою Батьківщину, свій народ, а вся його діяльність і творчість – дзеркало його душі та внутрішнього світу, справжня поезія. «Николай Иванович был человек в прямом смысле этого слова. К великому сожалению, сегодня таких нет, а как мы нуждаемся в таких людях!» [Нагиев 2007, с. 336].

Як згадує учениця Миколи Івановича Ірина Амроян, нині доктор філологічних наук, яка дала високу оцінку своєму Вчителеві як блискучому лекторові, досвідченому вченому, що пробудив у ній зацікавлення до вивчення фольклору, прекрасній людині, що випромінювала ласку та добро, «Николай Иванович жив, жив в своих учениках. Доброта его души продолжает гореть в их сердцах. И я вот уже тридцать лет стараюсь жить и работать так, чтобы Николай Иванович мог быть мною доволен» [Амроян 2007, с. 343].

Вагомі, слухні та щирі слова. Під ними, гадаю, може підписатися кожний учень Миколи Івановича. І я, його учень, теж скажу, що намагаюся жити й працювати так, як мій Учитель. А це значить жити чесно, скромно, по правді, любити людей і за потреби допомагати словом та ділом, бути вимогливим до себе, любити науку й розвивати її, дбати передусім про духовність, а не матеріальність, любити працю, спрямовану на благо рідного народу, а у високому вимірі – усього людства, бути Людиною з великої літери, сіяти тільки розумне, добре, вічне.

ЛІТЕРАТУРА

Амроян И. Ф. Воспоминания о Н. И. Кравцове // Российская славистическая фольклористика. – М., 2007. – С. 343.

Морозов Г. И. Малоизвестные факты из жизни Н. И. Кравцова // Российская славистическая фольклористика: Пути развития и исследовательские перспективы. – М., 2007. – С. 295–297.

Нагиев Дж. Г. Никогда не забываемый Николай Иванович Кравцов // Российская славистическая фольклористика. – М., 2007. – С. 336.

**Отзыв о кандидатской диссертации М. В. Гуця
«Сербскохорватские народные песни на Украине»**

Диссертацию М. В. Гуця «Сербскохорватские народные песни на Украине» считаю возможным рекомендовать к защите.

Диссертация посвящена важной теме, исследование которой позволяет конкретно показать культурные связи Украины с Сербией и Хорватией. В этой конкретизации состоит одна из ценных сторон диссертации, так как недостатком изучения межславянских связей обычно служит общее их рассмотрение.

М. В. Гуць собрал большой новый материал о переводах сербскохорватских песен на Украине. Если ранее мы знали лишь отдельные звенья связей, то теперь нам представлена полная картина: в этой полноте состоит второе важное достоинство работы М. В. Гуця.

Нельзя не оценить высоко настойчивость и старательность диссертанта в поисках новых архивных материалов. М. В. Гуць не только широко использует печатные материалы, но и внимательно обследует архивы. Благодаря этому он значительно обогатил наши представления о переводах сербскохорватских песен на Украине.

Но не только собирание материалов было задачей работы М. В. Гуця.

Собранные материалы диссертант исследует, выясняя ряд важных вопросов. Он старается выяснить ту жизненную и идейную почву, которая определяла столь большой интерес к сербскохорватскому народному творчеству на Украине; он старается установить, какое значение имели переводы сербскохорватских песен для обогащения украинской культуры; он старается определить идейно-художественное своеобразие и

переводов и творческих использований сербскохорватских песен. Наконец, он старается показать роль переводов в развитии интереса к сербской и хорватской культуре на Украине и в укреплении общественных и культурных связей.

Можно сказать, что диссертант выполнил поставленные перед собою задачи.

Работа М. В. Гуця имеет несомненно и методологическое значение. Так, например, он стремится объяснить и возникновение переводов и их характер. Переводы первой половины XIX века связаны с национальным возрождением славянских народов – с огромной важности общественным явлением, которое не могло не привлечь к себе самого широкого внимания; они связаны и с развитием в славянских литературах романтизма, важную роль в формировании которого и в стиле выполняло народное творчество.

М. В. Гуць охватывает в своей диссертации большой исторический период – с 30-х годов XIX века до наших дней, что увеличивает ценность его работы.

Нельзя не подчеркнуть и того, что к диссертации приложена весьма полная библиография.

Автореферат диссертации обстоятельно и последовательно излагает основные положения работы и позволяет понять ее строение, ее задачи и характер их выполнения.

Доктор филологических
наук, профессор

Н. Кравцов

5 ноября 1965 г.